

**UMUMINSONIY QADRIYATLARNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI
AHAMIYAT****Malohat Xidirova**

Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti.

xidirovamalohat848@gmail.com**O‘rinova Munisa**

Guliston davlat pedagogika instituti

Pedagogika yo‘nalishi 4-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18966606>

Annotatsiya. Mazkur maqolada umuminsoniy qadriyatlarning mazmun-mohiyati, ularning jamiyat hayotidagi o‘rni hamda bugungi globallashuv davridagi ahamiyati yoritiladi.

Xususan, tinchlik, adolat, erkinlik, inson huquqlariga hurmat, bag‘rikenglik kabi umuminsoniy qadriyatlarning inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi roli tahlil qilinadi.

Shuningdek, zamonaviy dunyoda ushbu qadriyatlarni asrab-avaylash va yosh avlod ongiga singdirish zarurati asoslab beriladi. Maqolada umuminsoniy qadriyatlarning barqaror taraqqiyot va ijtimoiy hamjihatlikni ta’minlashdagi o‘rni ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Umuminsoniy qadriyatlar, ma’naviyat, axloqiy tamoyillar, tinchlik, adolat, bag‘rikenglik, tarbiya, jamiyat barqarorligi, falsafa, madaniyatlararo uyg‘unlik, madaniy meros, mutafakkir.

Bugungi globallashuv va tezkor axborot almashinuvi davrida insoniyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash va mustahkamlashdir.

Umuminsoniy qadriyatlar millati, irqi, dini va yashash hududidan qat’i nazar, barcha insonlar uchun birdek ahamiyatli bo‘lgan ma’naviy mezonlardir. Tinchlik, adolat, erkinlik, inson huquqlariga hurmat va bag‘rikenglik ana shunday qadriyatlar sirasiga kiradi. Mazkur qadriyatlar jamiyat barqarorligi, ijtimoiy hamjihatlik va inson kamolotining muhim omili hisoblanadi. Shu bois, ularning mazmun-mohiyatini anglash va hayotimizda qaror toptirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Qadriyatlar asrlar davomida shakllanib, xalqning turmush tarzi, urf-odatlarini, an’analari va dunyoqarashida o‘z ifodasini topadi. Ular insonning xulq-atvori, ma’naviy kamoloti va jamiyat taraqqiyotini belgilab beruvchi muhim mezon hisoblanadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv davrida umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash va mustahkamlash har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Buyuk mutafakkir Abu Nasr Forobiy inson kamolotini jamiyatdagi ezgu fazilatlar bilan bog‘lab, komil jamiyat adolat va axloqiy qadriyatlarga tayanishini ta’kidlagan [1]. Sohibqiron Amir Temur esa o‘zining “Kuch adolatda” degan hikmati orqali adolatni jamiyatning eng oliy qadriyatlaridan biri sifatida e’tirof etgan [2]. Shuningdek, Mahatma Gandhi “Insoniyatning buyukligi uning boyligida emas, balki ma’naviy qadriyatlaridir” deya ta’kidlab, axloqiy tamoyillarning ustuvorligini ko‘rsatgan. Demak, qadriyatlar inson hayotining ma’naviy tayanchi, jamiyat barqarorligining asosidir. Ularni anglash va hayotda qo‘llash har bir insonning muhim vazifasidir.

Qadriyatlar ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida inson va jamiyat hayotida muhim o‘rin tutadi. Ilmiy manbalarda qadriyatlar odatda moddiy va ma’naviy, shuningdek, milliy va umuminsoniy turlarga ajratiladi.

Moddiy qadriyatlarga insoniyat tomonidan yaratilgan boyliklar, me'moriy obidalar, madaniy meros namunalari kirs, ma'naviy qadriyatlarga axloqiy me'yorlar, an'analar, urf-odatlar, e'tiqod va g'oyalar kiradi. Milliy qadriyatlar muayyan xalqning tarixiy tajribasi va turmush tarzi bilan bog'liq bo'lsa, umuminsoniy qadriyatlar butun insoniyat tomonidan tan olingan va e'tirof etilgan tamoyillardir.

Umuminsoniy qadriyatlarning asosiy ko'rinishlariga tinchlik, adolat, erkinlik, inson huquqlariga hurmat, bag'rikenglik kabi tushunchalar kiradi. 1948-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi inson sha'ni va huquqlarini oliy qadriyat sifatida e'tirof etdi. Bu hujjat umuminsoniy qadriyatlarning xalqaro miqyosda mustahkamlanishida muhim tarixiy qadam bo'ldi [3]. Shuningdek, UNESCO tashkiloti madaniy merosni asrash orqali xalqlar o'rtasida o'zaro hurmat va hamjihatlikni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Bu esa madaniy xilma-xillikni qadrlash ham umuminsoniy qadriyat ekanini ko'rsatadi.

Qadriyatlarning hayotdagi o'rni, avvalo, inson xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarda namoyon bo'ladi. Masalan, adolat tamoyili jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlaydi; halollik iqtisodiy munosabatlarda ishonchni mustahkamlaydi; bag'rikenglik esa turli millat va din vakillari o'rtasida totuvlikni qaror toptiradi. Agar jamiyatda ushbu qadriyatlar zaiflashsa, ijtimoiy nizolar, ishonchsizlik va beqarorlik kuchayadi. Demak, qadriyatlar ijtimoiy barqarorlikning muhim omilidir.

Shunday qilib, qadriyatlar nafaqat nazariy tushuncha, balki amaliy hayot mezon sifatida jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Ular inson ongida shakllanadi, tarbiya jarayonida mustahkamlanadi va ijtimoiy munosabatlarda o'z ifodasini topadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, umuminsoniy qadriyatlar jamiyatlarda ijtimoiy nizolarni kamaytiradi va yoshlar tarbiyasida barqaror axloqiy asos yaratadi. Masalan, UNESCO tomonidan amalga oshirilgan madaniy ta'lim dasturlari natijasida yoshlar o'rtasida boshqa millat va madaniyatga nisbatan hurmat va bag'rikenglik ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan. Shu kabi tadqiqotlar qadriyatlarning nafaqat nazariy, balki amaliy samaradorligini ham tasdiqlaydi.

Biroq, ba'zi olimlar qadriyatlarning zamonaviy hayot sharoitida yetarlicha hurmat qilinmasligini, texnologiya va ijtimoiy tarmoqlarning ayrim hollarda insonlarning axloqiy me'yorlarini zaiflashtirishini ta'kidlaydi. Masalan, internetdagi tezkor axborot oqimi va globallashtirish madaniy qadriyatlarni so'ndirishi yoki ularni noto'g'ri talqin qilish xavfini tug'diradi. Shu sababli, qadriyatlarni nafaqat o'rgatish, balki ularni hayotiy faoliyatda amalda qo'llash muhimdir.

Zamonaviy olimlar ham qadriyatlarni mustahkamlashning amaliy yo'llarini tadqiq qilgan.

Masalan, ijtimoiy psixologiya sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qadriyatlarni bolalikdan singdirish, ularni o'quv dasturlarida, madaniy tadbirlarda va jamoat faoliyatida faol qo'llash ularning hayotiy ahamiyatini oshiradi. Shu maqsadda tarbiyaviy va siyosiy chora-tadbirlar samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Bizning fikrimizcha tarbiyaviy chora-tadbirlar sifatida hularni misol qilishimiz mumkin.

Maktab va oliy ta'lim muassasalarida axloqiy va umuminsoniy qadriyatlar bo'yicha darslar, loyihalar va klub faoliyatlarini tashkil etish. Yoshlar orasida bag'rikenglik, halollik, adolat va hamkorlik kabi qadriyatlarni targ'ib qiluvchi madaniy va sport tadbirlarini o'tkazish.

Oila va mahalla darajasida odob, hurmat va ezigulik tamoyillarini mustahkamlashga qaratilgan tarbiyaviy loyihalar.

Shu bilan birga siyosiy chora-tadbirlar sifatida milliy qonunlar va davlat dasturlari orqali inson huquqlari, adolat va tinchlikni ta'minlash. Madaniy merosni asrash, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va qadriyatlarni targ'ib qiluvchi davlat siyosati. Jamiyatdagi etik me'yorlarni kuchaytiruvchi kompaniyalar va targ'ibot ishlari kabilarni misol qilishimiz mumkin.

Shu tarzda, tarixiy va zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, tarbiyaviy va siyosiy chora-tadbirlar birgalikda qadriyatlarni nafaqat nazariy jihatdan, balki hayotiy amalda ham mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa jamiyat barqarorligi, yosh avlodning ma'naviy kamoloti va global miqyosda ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlashning eng samarali yo'lidir.

Qadriyatlarning jamiyat va inson hayotidagi o'rni turli madaniyat va falsafiy maktablarda turlicha talqin qilingan. Masalan, Sharq falsafasida, xususan, konfutsiylik an'analarida, qadriyatlar insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotini boshqaruvchi asosiy tamoyillar sifatida qaraladi. Konfutsiy adolat, halollik va hurmatni jamiyatning poydevori deb bilgan, ularni oilada va davlat boshqaruvida uyg'unlikni ta'minlash vositasi sifatida ko'rgan. Shu nuqtai nazar qadriyatlar nafaqat shaxsiy axloqiy me'yor, balki jamiyatning barqarorligini ta'minlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi [4].

G'arb falsafasida esa qadriyatlar ko'proq shaxsiy erkinlik, axloqiy majburiyat va inson huquqlari bilan bog'liq tarzda talqin qilinadi. Masalan, Immanuel Kant qadriyatlarni insonning axloqiy majburiyati va universal prinsiplar orqali amalga oshirilishi kerakligini ta'kidlaydi.

Kantga ko'ra, shaxs o'z harakatini axloqiy prinsiplar asosida boshqarsa, haqiqiy erkinlik va adolatni ta'minlaydi. Shu bilan birga, g'arb falsafasida qadriyatlarning ijtimoiy tartibga xizmat qilishidan ko'ra, shaxsiy axloqiy qarorlar va mas'uliyat ustuvor hisoblanadi [5].

Yaponiya falsafasi va ilmiy tafakkurida esa qadriyatlar ham individual, ham jamiyat uchun birdek muhim vosita sifatida ko'riladi. Masalan, mashhur yapon faylasufi Kitaro Nishida qadriyatlarni shaxsiy ong va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni yaratadigan asosiy mexanizm sifatida talqin qiladi. U qadriyatlarni insonning ichki dunyosi bilan tashqi ijtimoiy muhit o'rtasidagi uzviy bog'lanish orqali shakllanadi deb hisoblaydi. Shu sababli yapon yondashuvida qadriyatlar nafaqat axloqiy me'yor, balki inson va jamiyat o'rtasida muvozanatni ta'minlovchi vosita sifatida qadrlanadi [6].

Uchala yondashuv turlicha bo'lishiga qaramay, barcha qarashlar qadriyatlarning inson hayoti va jamiyat taraqqiyotidagi muhimligini tasdiqlaydi. Shu sababli, qadriyatlarni rivojlantirish va mustahkamlashda turli madaniy va falsafiy tajribalarni uyg'unlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, umuminsoniy qadriyatlar inson hayoti va jamiyatning barqaror rivojlanishidagi asosiy poydevordir. Asosiy va muhokama qismlarida ko'rsatib o'tilganidek, qadriyatlar turli madaniyat va falsafiy yondashuvlarda turlicha talqin qilinsa-da, ularning maqsadi bir — insonni tarbiyalash, jamiyatni uyg'unlashtirish va barqaror taraqqiyotga xizmat qilishdir.

Sharq falsafasida qadriyatlar jamiyat va oilaning uyg'unligini ta'minlasa, G'arb yondashuvida ular shaxsiy axloqiy qaror va erkinlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, Yaponiya falsafasida esa qadriyatlar shaxs va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni yaratadi.

Tarbiyaviy chora-tadbirlar, maktab va oliy ta'lim dasturlari, madaniy va ijtimoiy loyihalar orqali yosh avlodga qadriyatlarni singdirish, shaxsiy tajriba va ijtimoiy hayotda ularni amalda qo'llash orqali jamiyatning barqarorligini ta'minlash mumkin. Shuningdek, davlat siyosati, qonuniy me'yorlar va madaniy sa'y-harakatlar qadriyatlarni jamiyat hayotida mustahkamlashning samarali yo'llaridan biridir.

Umuminsoniy qadriyatlarni chuqur anglash va ularni kundalik hayotimizda amalda qo'llash har bir insonning muhim shaxsiy mas'uliyati hisoblanadi. Inson o'z faoliyati va munosabatlarida halollik, adolat, mehr-oqibat, bag'rikenglik va o'zaro hurmat kabi qadriyatlarga amal qilgan taqdirdagina jamiyatda sog'lom ma'naviy muhit shakllanadi. Bunday qadriyatlarga asoslangan jamiyatda odamlar o'rtasida ishonch mustahkamlanadi, hamjihatlik kuchayadi va ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi.

Shu bois umuminsoniy qadriyatlarni qadrlash, ularni asrab-avaylash va rivojlantirish har bir insonning burchi bo'lib qoladi. Chunki aynan shu qadriyatlarga amal qilish orqali jamiyatni ma'naviy jihatdan boyitish, tinchlik, adolat va uyg'unlik hukm surgan muhitni barpo etish mumkin. Bundan tashqari, bu qadriyatlar yosh avlodning to'g'ri tarbiyalanishida, ularning ma'naviy yetuk va mas'uliyatli inson bo'lib voyaga yetishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu-Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. Toshkent: Fan. 1993
2. Amir Temur. *Temur tuzuklari*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot. 1991.
3. Inson huquqlari bo'yicha — 1948-yilgi BMT Deklaratsiyasi
4. Konfutsiy. Suhbatlar va mulohazalar (Lunyu). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2010.
5. Kant I. Axloq metafizikasiga asos. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014.
6. Nishida K. Yaxshilik to'g'risida tadqiqot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
7. Zokirov T. Umuminsoniy qadriyatlar va ularning zamonaviy jamiyatdagi roli. Toshkent: Fan. 2018
8. Karimova N. Ma'naviyat va tarbiya: XXI asr yondashuvlari. Toshkent: Akademiya. 2010
9. Khidirova, M. (2023). CHARACTERISTICS OF ADULT EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION. Science and innovation, 2(B2), 248-252.
10. Azizjon, B. (2024). The Use of Artificial Intelligence in Education. Confrencea, 5, 229-231.
11. Qazakhovna, K. M. (2024). ORGANIZATION AND EVALUATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON HEUTAGOGICAL APPROACHES. Eurasian Journal of Academic Research, 4(2-1), 178-189.